

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МЕНЕДЖЕРСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми. Глибокі соціально-економічні, духовні зрушення, що відбуваються в Україні, зумовили потребу в фахівцях високої педагогічної культури, які спроможні вільно орієнтуватися в сучасних соціальних умовах, самостійно розв'язувати різноманітні завдання в нестандартних умовах. Підготовка вчителя, здатного до ефективного здійснення педагогічної діяльності, пов'язана з формуванням професійно-менеджерської культури як важливого складника його педагогічної культури, що зумовлено загальними тенденціями демократизації й гуманізації школи та зміною характеру діяльності вчителя як суб'єкта управління, організатора, фасілітатора, менеджера педагогічного процесу.

Аналіз актуальних досліджень. У психолого-педагогічних джерелах проблема формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя розглядається в таких основних напрямках: висвітлення наукових засад розвитку педагогічної культури майбутніх учителів (В.Гриньова, Н.Кузьміна, В.Лозова, О.Пехота, В.Семиченко), зокрема її управлінського аспекту (О.Абдулліна, А.Барабанщikov, Є.Бондаревська, А.Губа, І.Ісаєв, І.Колеснікова, Н.Крилова, В.Сластьонін, В.Ткач); розкриття питань управління загальноосвітніми навчально-виховними закладами (В.Бондар, Ю.Васильєв, Л.Даниленко, Г.Єльнікова, В.Зверева, Ю.Конаржевський, А.Маркова, В.Маслов, М.Поташнік, Т.Рогова, В.Симонов, П.Третьяков, Є.Хриков, Т.Шамова).

Водночас у педагогічній науці питання формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя не стали предметом спеціального

дослідження, зокрема не визначено умови ефективності формування такого складника професійно-педагогічної культури майбутніх учителів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення різних підходів до розуміння сутності педагогічної культури та її різних складників дозволило дійти висновку, що професійно-менеджерську культуру майбутнього вчителя необхідно розглядати як інтегроване особистісне утворення, що забезпечує ефективність здійснення управлінської професійно-педагогічної діяльності. Під управлінською розуміється діяльність педагога-менеджера, спрямована на управління діяльністю учнів та створення умов, у яких вона відбувається, а також управління власною діяльністю, її вдосконалення (самоменеджмент) [2-4].

Складний та динамічний процес формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя вимагає дотримання певних педагогічних умов. Уважаємо, що такими умовами мають бути такі:

- інтеграція психолого-педагогічних та управлінських знань, тобто їх взаємопроникнення, узгодженість, єдність і взаємозбагачення, що передбачає в конструюванні змісту професійної підготовки майбутніх учителів актуалізацію й систематизацію існуючого знання про педагогічне управління через розкриття зв'язків між предметами психолого-педагогічного та управлінського циклів і тим самим набуття студентами нового знання.

Це сприяє активізації особистості, засвоєнню студентами управлінських цінностей і знань, подоланню стереотипів щодо управлінської діяльності, дозволяє майбутньому фахівцю усвідомити роль управлінсько-педагогічної діяльності, її складні завдання, повні взаємозв'язків і взаємозалежностей;

- набуття студентами досвіду розв'язання педагогічно-управлінських ситуацій, що спрямовує освітній процес не на запам'ятовування навчального матеріалу, а на розвиток здатності особистості розуміти через структурування

(осмислення й інтерпретацію) її суб'єктного досвіду (Н.Чепелева) [5], набуття якого вимагає проблемно-дискусійного характеру навчання, моделювання реальної та ідеальної управлінської діяльності, активізації колективної взаємодії зі студентами, викладачем.

Ефективному оволодінню управлінським досвідом сприяють також: залучення майбутніх учителів до різноманітної позааудиторної діяльності, доцільна організація педагогічних практик, орієнтована на співвіднесення студентом професійної діяльності зі змістом особистісного управлінського досвіду.

Визначені шляхи відкривають можливості реалізації майбутнього фахівця в різних видах управлінської діяльності, надають йому «інструментарій» для самостійного і творчого розв'язання управлінських завдань, стимулюють самодослідження й самоменеджмент, розвиток комунікативних і організаторських якостей, а отже, забезпечують формування процесуального й особистісно-рефлексивного компонентів професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя.

Визначені умови взаємопов'язані, взаємозумовлені, а отже, в реальному освітньому процесі мають реалізовуватися водночас, у комплексі.

Основним способом змістової інтеграції психолого-педагогічних і управлінських знань як обґрунтованої умови нами було обрано проведення інтегрованого спецкурсу «Формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя» [1].

Під час проектування змісту спецкурсу на основі аналізу навчальних програм психолого-педагогічних дисциплін («Загальна психологія», «Вікова та педагогічна психологія», «Психологія менеджменту», «Історія педагогіки», «Теорія виховання», «Дидактика», «Основи педагогічної майстерності», «Школознавство», «Педагогічна деонтологія») було з'ясовано, що у вивченні цих предметів: 1) приділяється значна увага вимогам до особистості педагога, серед яких виділяються вимоги до загальнопедагогічної й методичної

підготовки вчителя, його педагогічної культури як сплаву особистісно-ділових якостей і професійної компетентності; 2) у процесі професійної підготовки студенти отримують певні управлінські знання, проте вони розпорошені по різних навчальних предметах і не мають системного втілення; 3) під час викладання таких дисциплін, як «Психологія менеджменту», «Школознавство» акцент робиться на менеджерській роботі керівника навчального закладу, а власне управлінська діяльність учителя висвітлюється недостатньо.

Проведений аналіз дозволив виділити у психолого-педагогічних та управлінських знаннях спільні елементи як базову основу спецкурсу, процес викладання якого здійснювався через поступове розширення пізнавальних можливостей студентів, що передбачало реалізацію таких послідовних кроків: актуалізація наявних психолого-педагогічних знань шляхом їх розгляду в контексті управлінських проблем; прирощування знання як такого, що з'являється на стику наук.

Забезпеченню педагогічної умови набуття майбутнім учителем управлінського досвіду сприяла організація навчально-виховного процесу з використанням різних форм і методів роботи міждисциплінарного характеру, що посилювало взаємозв'язки предметів психолого-педагогічного та управлінського циклів. Під час вивчення спецкурсу застосовувались такі види робіт [1]:

- різні форми подання навчальної інформації, створення проблемних ситуацій з урахуванням особистісних властивостей сприйняття управлінського матеріалу, проведення дискусій («Чи є обов'язком учителя педагогічний менеджмент?»), евристичних бесід («Чому менеджмент, а не управління?»), «мозкових штурмів» («У чому полягає успіх учителя як менеджера?»), «круглих столів» («Учитель – це «рикша», «вагоновод» педагогічного процесу (Л.Виготський)? У чому для мене особисто полягають цінності педагогічної праці?»), що сприяло активізації творчого потенціалу студентів, сприйняттю ними управлінських цінностей, цілей, знань;

- соціально-психологічні тренінги, орієнтовані на створення атмосфери розкріпачення, невимушеності й комфортності, що дозволяло майбутнім учителям вийти за межі поведінкових стереотипів, актуалізувало їхні наявні знання, спонукало кожного замислитися про власний досвід, а всіх разом – прийти до спільних висновків; сприяло органічному включенню у творче співробітництво з іншими учасниками навчального процесу, набуттю особистісно значущих управлінських знань, умінь діалогічного спілкування, самоспостереження й самовираження;

- індивідуальне й групове розв'язання, моделювання й програвання (ділові та рольові ігри) різноманітних педагогічних ситуацій (елементи організації діяльності учнів на уроках і самоорганізації вчителем власної діяльності, створення ситуації успіху, з'ясування зіткнень і непорозумінь між учасниками педагогічного процесу), що містили управлінський аспект і вирішення яких здійснювалося за алгоритмом прийняття управлінських рішень.

Розв'язання педагогічних ситуацій дозволяло студенту перебувати в різних рольових позиціях: режисера, консультанта й організатора діяльності товаришів, а також учителя в різних виявах його професійної діяльності – як керівника учнів або менеджера (фасілітатора й організатора діяльності школярів). Це вимагало від студентів цільової орієнтації, самоорганізації, самоаналізу й корекції процесу навчання, осмисленого підходу до міжособистісного спілкування, організації змін форм і видів діяльності учасників навчального процесу, а отже, сприяло розвитку особистості майбутнього вчителя, його організаторських, комунікативних і рефлексивних якостей, необхідних для ефективного здійснення управлінської діяльності;

- виконання студентами індивідуальних вправ на самоуправління психічними станами розумової, емоційної та вольової сфер, що було покликано підвищувати рівень самоспостереження й самоаналізу, допомагало майбутнім учителям оволодіти техніками самоменеджменту.

Формуванню професійно-менеджерської культури студентів сприяла також постійна демонстрація викладачем зразків оптимального управління діяльністю студентів, що виявлялося як: чітке планування навчальної роботи; ефективна організація діяльності; спонукання студентів до запуску механізму самоорганізації для досягнення цілей особистісно-професійного зростання; педагогічний моніторинг та забезпечення запланованих результатів. Тим самим викладач стимулював студентів до укорінення управлінських поглядів і досвіду, ініціював привчання майбутніх учителів до педагогічно доцільної управлінської діяльності.

На набуття студентами управлінського досвіду, окрім спецкурсу, було також спрямовано [1]:

- організацію позааудиторної діяльності (участь у науково-дослідницькій роботі, олімпіадах, університетських святах, виставках, гуртковій роботі за інтересами, виконання громадських доручень та ін.), що спонукало студентів до застосування управлінсько-професійних знань на практиці, сприяло розвитку їхньої ініціативи, здатності до взаємодії й спілкування з іншими людьми;
- постановку цільових завдань на проведення всіх видів педагогічної практики, які націлювали майбутніх учителів на конкретну роботу з апробації здобутих знань і вмінь та включали різні види аналітико-оцінної діяльності теоретико-практичного характеру.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнення результатів наукового пошуку дозволяють зробити такі висновки.

Ефективність формування професійно-менеджерської культури студентів забезпечується дотриманням таких взаємопов'язаних умов:

- інтеграції та взаємозбагачення психолого-педагогічних й управлінських знань, що вимагає їх узгодженості через розкриття, виявлення й систематизацію внутрішніх зв'язків та дозволяє сформуванню у студентів

цілісну систему управлінсько-педагогічних цінностей і знань, необхідних для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності;

▪ набуття студентами досвіду розв'язання педагогічно-управлінських ситуацій, що передбачає застосування форм і методів міждисциплінарного характеру, спрямованих на посилення взаємозв'язків предметів психолого-педагогічного й управлінського циклів, активізацію студента, актуалізацію існуючого й оволодіння новим управлінським досвідом; широке використання потенціалу позааудиторної діяльності, педагогічних практик і сприяє відкриттю майбутніми вчителями своїх можливостей на особистісному й професійному рівнях, спонукає до розвитку комунікативно-організаторських якостей, до самоспостереження, самооцінки й корекції власної діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективу її вивчення вбачаємо зокрема в урахуванні особливостей управлінської підготовки студентів різних факультетів.

Література

1. Іонова О.М. Технологія формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя: науково-методичні рекомендації [для студентів, аспірантів і викладачів вищих педагогічних навчальних закладів] / О.М. Іонова, І.А. Прокопенко. – Харків: ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2007. – 52с.

2. Прокопенко І.А. Сутність професійно-менеджерської культури вчителя / І.А. Прокопенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. – Харків: Харківська державна академія дизайну і мистецтв, 2006. – № 11. – С.88-90.

3. Прокопенко І.А. Управлінська культура особистості як складник її професійної культури / І.А. Прокопенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. – Запоріжжя: Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2007. – Вип.41. – С.298-304.

4. Прокопенко І.А. Шкільний менеджмент: наукові підходи до його здійснення / І.А. Прокопенко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка. – Полтава, 2007. – Серія «Педагогічні науки». – Вип.5. – (57). – С.89–94.

5. Чепелева Н.В. Соціально-психологічні чинники розуміння та інтерпретації особистого досвіду / Н.В. Чепелева // Педагогічна газета. – 2008. – № 4 (165). – С.3.

Анотації.

У роботі доведено, що успішність формування професійно-менеджерської культури майбутнього вчителя забезпечується дотриманням таких взаємопов'язаних педагогічних умов: інтеграції психолого-педагогічних та управлінських знань; набуття студентами досвіду розв'язання педагогічно-управлінських ситуацій.

Ключові слова: майбутній учитель, професійно-менеджерська культура, педагогічні умови.

В работе доказано, что успешность формирования профессионально-менеджерской культуры будущего учителя обеспечивается такими взаимосвязанными педагогическими условиями: интеграцией психолого-педагогических и управленческих знаний; приобретением студентами опыта решения педагогических управленческих ситуаций.

Ключевые слова: будущий учитель, профессионально-менеджерская культура, педагогические условия.

It is proved in the work that success of forming future teacher's professional-managerial culture is provided with maintaining such interrelated pedagogical terms as integration of psychological-pedagogical and managerial knowledge; students' gaining experience in dealing with pedagogical-managerial situations.

Keywords: future teacher, professional-managerial culture, pedagogical terms.